

Ewelina Anna Hanyś

Uniwersytet Wrocławski

Polska jako kraj inicjujący i współtworzący Konwencję o Prawach Dziecka

Słowa kluczowe: Konwencja o Prawach Dziecka, prawa dziecka, światowa konstytucja praw dziecka, rola Polski w tworzeniu Konwencji o Prawach Dziecka

Wprowadzenie

Konwencja o Prawach Dziecka stanowi pierwszy dokument międzynarodowy dotyczący dzieci. Została uchwalona i przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 roku¹. Nazywana jest światową konstytucją praw dziecka, gdyż zawiera obszerny katalog praw młodego człowieka. Uwzględnia między innymi prawa i wolności osobiste dziecka. Państwa, które ją ratyfikowały, także Polska, zobowiązane są do realizacji jej postanowień.

Wpływ Polski na powstanie najważniejszego międzynarodowego dokumentu chroniącego najmłodszych był niemały, a uchwalenie Konwencji o Prawach Dziecka zawsze powinno mieć dla Polski i jej obywateli szczególne znaczenie. Należy o tym pamiętać i wywiązywać się ze zobowiązań wynikających z postanowień zawartych w Konwencji. Przyjęcie Konwencji o Prawach Dziecka stanowi największe polskie osiągnięcie na arenie międzynarodowej w sferze ochrony praw dziecka. Polska w 1978 roku jako pierwsza wystąpiła z projektem Konwencji o Prawach Dziecka i to na podstawie polskiego projektu powstała ostateczna wersja dokumentu. Przewodniczącym specjalnej grupy roboczej, powołanej w celu wypracowania finalnej wersji dokumentu, został wybrany Polak, co jest również warte podkreślenia. Podstawą do utworzenia Konwencji była przede wszystkim myśl pedagogiczna J. Korczaka², Polaka żydowskiego pochodzenia, który poświęcił całe

¹ Było to w 30. rocznicę uchwalenia Deklaracji Praw Dziecka (1959 rok) i w 10. rocznicę proklamowanego przez Narody Zjednoczone Międzynarodowego Roku Dziecka (1979 rok). Konwencja Praw Dziecka weszła w życie 2 września 1990 roku — po ratyfikowaniu jej przez dwudzieste państwo. Polska podpisała Konwencję 26 stycznia 1990 roku, a ratyfikowała — 7 lipca 1991 roku.

² Janusz Korczak, właśc. Henryk Goldszmit, znany jako Pan Doktor lub Stary Doktor (1878 lub 1879–1942), polski lekarz żydowskiego pochodzenia, pedagog, pisarz, publicysta, działacz społeczny.

swoje życie dzieciom i dążył do tego, aby każde było traktowane jako pełnowartościowy człowiek już od momentu narodzin. W pierwszej części artykułu zostaną przypomniane okoliczności powstania Konwencji o Prawach Dziecka, przybliżony projekt Konwencji zaproponowany przez Polskę oraz ostateczna wersja dokumentu. Następnie przedstawione będzie stanowisko Polski wobec Konwencji i zastrzeżenia składane wobec jej ratyfikacji. W końcowej części artykułu zostanie natomiast wyjaśnione, na czym polega szczególne znaczenie Konwencji o Prawach Dziecka.

Okoliczności powstania Konwencji o Prawach Dziecka

Konwencja jest pierwszym aktem odnoszącym się do dzieci, który ma tak wysoką rangę. Zanim została uchwalona, prawna ochrona dziecka opierała się wyłącznie na deklaracjach, a zatem na dokumentach, które nie są dla państw wiążące, a skoro nie zobowiązują prawnie, kontrola realizacji praw dziecka w poszczególnych państwach jest trudna³. Jedną z istotniejszych deklaracji stanowi Deklaracja Praw Dziecka⁴ przyjęta w 1959 roku, która w pierwotnym założeniu też miała być konwencją. Niektóre państwa, między innymi Stany Zjednoczone, były temu przeciwnie⁵. Przyjęto zatem akt niższej rangi, mniej wiążący, czyli deklarację. Jej uchwalenie było krokiem naprzód w sferze ochrony praw dziecka, tym bardziej że przypadło na lata tuż po II wojnie światowej, która dla tych najmłodszych była wielką tragedią. Dokument ów stanowi rozszerzenie Deklaracji Genewskiej⁶ — pozostał jednak deklaracją państw, a nie ich zobowiązaniem. Owszem, można go określić zaczątkiem dla Konwencji Praw Dziecka⁷, ale postanowienia w nim zawarte nie mają, jak słusznie zauważa M. Balcerek, „charakteru prawnie wiążącego i obligującego państwa do ich pełnego przestrzegania”⁸, i dodaje: „Od samego początku, niemal od momentu uchwalenia Deklaracji Praw Dziecka, zwracano uwagę, że istnieje potrzeba opracowania i przyjęcia dokumentu prawnomiędzynarodowego w kwestii praw dziecka, który dokładniej sprecyzowałby prawa dziecka, a jednocześnie zobowiązał prawnie narody i państwa do ich szanowania, przestrzegania, a co najważniejsze — na ich podstawie — uregulowania sytuacji prawnej w poszczególnych krajach”⁹. Potrzeba uchwal-

³ Por. M. Balcerek, *Prawa dziecka*, Warszawa 1986, s. 143.

⁴ Pracę nad tym dokumentem rozpoczęto na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych już w 1946 roku.

⁵ W trakcie prac przygotowawczych nad Deklaracją Praw Dziecka, podobnie jak nad innymi dokumentami dotyczącymi praw człowieka widoczne były różnice zdań i rozbieżności w podejściu krajów socjalistycznych i kapitalistycznych. Prace nad dokumentem traktującym o prawach dziecka zostały zdominowane przez elementy sporu politycznego między Wschodem i Zachodem.

⁶ Deklaracja Praw Dziecka, zwana Genewską, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów w 1924 roku. Zawiera zasady stanowiące o tym, jak dorośli powinni traktować dzieci, niezależnie od ich rasy, narodowości, wyznania. Dzieci powinny mieć zapewnioną opiekę i pomoc, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia.

⁷ Por. T. Smoczyński, *Ochrona praw dziecka*, [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, red. nauk. R. Wieruszewski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 112.

⁸ M. Balcerek, *op. cit.*, s. 142.

⁹ *Ibidem*, s. 143.

nia konwencji nie miała jednak zwolenników wśród wszystkich państw. Niektóre z nich stały na stanowisku, że dla zakresienia praw dziecka zupełnie wystarczające są regulacje zawarte w dokumentach międzynarodowych, odnoszących się do praw człowieka. Kraje Trzeciego Świata obawiały się, czy mimo uchwalenia konwencji zdołają ją ratyfikować. Większość tych państw nie była w stanie zapewnić już tego podstawowego prawa, jakim jest prawo do życia, a wiadomym było, że „Różnice w rozwoju cywilizacyjnym oraz poziomie i standardzie życia dzieci w poszczególnych krajach są znaczne, a konwencja byłaby aktem jednakowo zobowiązującym do określenia i realizacji praw dziecka we wszystkich krajach”¹⁰.

Polski projekt Konwencji o Prawach Dziecka

Uchwalenie Konwencji o Prawach Dziecka stało się przełomowym momentem, ponieważ dało możliwość realnej ochrony jego praw. Dotychczasowe deklaracje skupiały swą uwagę głównie na prawie do szczególnej opieki i ochrony dziecka, a zatem traktowały je jako przedmiot prawa. Konwencja zaś podkreśla prawa i wolności osobiste dziecka, czyli ujmuje je jako podmiot prawa¹¹. Polska ma swój znaczny udział w jej uchwaleniu. Delegacja polska już 7 lutego 1978 roku wystąpiła w Komisji Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)¹² z projektem Konwencji o Prawach Dziecka. Była też jednym z pomysłodawców tego, aby w dwudziestą rocznicę uchwalenia Deklaracji Praw Dziecka, rok 1979, proklamować Międzynarodowym Rokiem Dziecka¹³. W ten sposób chciała zwrócić uwagę decydentów oraz opinii publicznej na szczególne potrzeby dzieci. Dążyła do tego, aby między innymi poprzez ten akt, upamiętnić Rok Dziecka¹⁴.

Konwencja jest wielostronną umową międzynarodową, dokumentem, który winien być wprowadzany w życie przez państwa — sygnatariuszy. Polska, występując z propozycją tego aktu, miała nadzieję na wprowadzenie instrumentu, który da realne szanse na ochronę praw dziecka. Chodziło o to, aby do międzynarodowego systemu prawnego wprowadzić akt wiążący państwa, które go ratyfikowały. Takie spojrzenie na zaangażowanie Polski w uchwalenie Konwencji o Prawach Dziecka dominuje w publikacjach naukowych. Wielokroć można spotkać się z opinią, że: „jest ona [Konwencja — E.H.] największym, a w istocie jedynym tej rangi, polskim wkładem w tworzeniu uniwersalnych standardów w dziedzinie praw człowieka”¹⁵. Zgadzać się z tym poglądem, należy się jednak zastanowić, czy władze polskie, przyczyniając się do powstania projektu

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Por. E. Czyż, *Prawa Dziecka*, [w:] *Szkoła Praw Człowieka: teksty wykładów*, z. 5, red. E. Łabęcka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 1998, s. 137.

¹² Prace podjęto na XXXIV sesji Komisji Praw Człowieka ONZ.

¹³ 21 grudnia 1976 roku Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych proklamowało rok 1979 Międzynarodowym Rokiem Dziecka (rezolucja 31/169).

¹⁴ Wielokroć inicjuje się uchwalenie aktu (dokumentu) — konwencji, deklaracji — w celu upamiętnienia jakiegoś szczególnego roku.

¹⁵ J. Bińczycka, *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość*, Kraków 1999, s. 22.

Konwencji, kierowały się tylko i wyłącznie dobrem dziecka. Uwzględniając czas, w którym rozpoczęły się prace nad tym dokumentem, odpowiedź nie jest taka jednoznaczna. Zwraca na to uwagę Marek Andrzejewski, który stwierdza, że: „władze polskie wystąpiły z tą inicjatywą rok po — wymuszonej przez Zachód i wewnętrzną nielegalną wówczas demokratyczną opozycję — ratyfikacji Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka”¹⁶. Świadczy to o tym, że Polsce przy współtworzeniu Konwencji przyświecał również inny cel. Wysuwając pomysł, ówczesne władze próbowały stworzyć wizerunek państwa humanitarnego, troszczącego się o los swoich przyszłych obywateli. Kraj był pogrążony w kryzysie gospodarczym i konfliktach społecznych. Uchwalenie konwencji, której projektodawcą byłaby Polska, z pewnością ociepliłoby jej wizerunek. I to właśnie dostrzegła Marek Andrzejewski: „Niezależnie od intencji i zasług konkretnych osób zaangażowanych zarówno w opracowywanie stosownych dokumentów, jak i w działania dyplomatyczne, inicjatywa ta miała na celu przyznanie Polsce — rządzonej wówczas przez krzewiącą idee totalitarne komunistyczną partię — blasku państwa respektującego prawa jednostki”¹⁷. Celem władz było zatem w dużej mierze poprawienie wizerunku państwa.

W aparacie partyjno-państwowym w niedługim czasie powstał projekt konwencji. Nadawał on dziesięciu zasadom zawartym w Deklaracji Praw Dziecka charakter normatywny. Stanowiły one dziesięć pierwszych artykułów Konwencji. Kolejne dwa (artykuły XI–XII) — regulowały obowiązek składania przez poszczególne państwa Radzie Gospodarczo-Społecznej okresowych sprawozdań. Artykuł XIII dotyczył powszechności konwencji, a artykuły XIV–XVIII regulowały kwestie dotyczące ratyfikacji, terminu wejścia w życie i procedury zmiany konwencji¹⁸. Tadeusz Smoczyński nazywa propozycję Polski „oczywistą »fuszerką« prawniczą” i argumentuje to w następujący sposób: „[...] zupełnie innym językiem musi być sformułowana konwencja, jako akt wiążący państwa, a innym deklaracja, która jest tylko apelem i zbiorem postulatów, które dobrze byłoby zrealizować”¹⁹.

Projekt został udostępniony państwom członkowskim ONZ. W następstwie tego, do Sekretarza Generalnego napłynęły ze strony tych państw uwagi. Zastrzeżenia do polskiego projektu pojawiły się również podczas debaty na XXXV sesji Komisji Praw Człowieka w roku 1979. Uznano go za akt o charakterze propagandowym, niemający wartości merytorycznej²⁰. Ze względu na liczne obiekcje, konwencji nie udało się uchwalić. Prace były

¹⁶ Pakty Praw Człowieka: Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych to dokumenty stworzone na posiedzeniu Organizacji Narodów Zjednoczonych w grudniu 1966 roku. Zostały otwarte do podpisu dokładnie 19 grudnia 1966 roku, w życie weszły w roku 1976. Polska ratyfikowała je w roku 1977. Z zasady odnoszą się do wszystkich ludzi, w tym do dzieci. Ustanowiono jednak kilka zasad odnoszących się wyłącznie do dzieci. Wiążący charakter unormowań przyczynił się do wzmocnienia pozycji prawnomiędzynarodowej dziecka. Por.: M. Andrzejewski, *Konwencja o Prawach Dziecka. Geneza i znaczenie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2000, nr 5, s. 4.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Por. M. Balcerek, *op. cit.*, s. 144.

¹⁹ T. Smoczyński, *Czy jest potrzebna Konwencja o prawach dziecka? Geneza i funkcje Konwencji*, [w:] *Prawa dziecka. Konteksty prawne i pedagogiczne*, red. nauk. M. Andrzejewski, Poznań 2012, s. 11.

²⁰ *Ibidem*.

prowadzone nadal. Odbywały się w obrębie Komisji Praw Człowieka ONZ. Komisja ta zbierała się rokrocznie na sześciotygodniową sesję. Efekty były co roku oceniane przez Radę Gospodarczo-Społeczną ONZ i Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych.

Ostateczna wersja Konwencji o Prawach Dziecka

W 1981 roku Komisja zobowiązała się potraktować w sposób priorytetowy opracowanie ostatecznej wersji Konwencji i przedstawić ją w czasie XXXVIII sesji. Powołano w tym celu specjalną grupę roboczą, której przewodniczenie powierzono Polakowi, profesorowi A. Łopatce²¹. Pierwotny projekt polskiej delegacji był dwukrotnie modyfikowany. W pracach grupy roboczej uczestniczyli przedstawiciele dwudziestu trzech państw, w tym Stanów Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii czy nieistniejącego już Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). W roli obserwatorów uczestniczyli zaś przedstawiciele sześciu państw niebędących członkami Komisji Praw Człowieka, między innymi Watykanu i Szwajcarii oraz przedstawiciele organizacji międzynarodowych: UNICEF²² czy ILO²³.

Rozpoczęte w 1978 roku prace nad projektem Konwencji trwały aż do 20 listopada 1989 roku, kiedy to Konwencja o Prawach Dziecka została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne. Źródłem tych prac cały czas pozostawał projekt złożony przez Polskę. Jak słusznie zauważa J. Szymańczak: „Ideową podstawę projektu stanowiły dokonania polskiej myśli pedagogicznej, a przede wszystkim filozoficzno-wychowawcza koncepcja Janusza Korczaka, który już przed II wojną światową wcielał jej zasady w codziennej pracy wychowawczej”²⁴. Państwo polskie opracowywało i przedkładało organom Narodów Zjednoczonych — Komisji Praw Człowieka, Radzie Gospodarczo-Społecznej, Zgromadzeniu Ogólnemu — wszelkie rezolucje i decyzje dotyczące prac nad projektem konwencji. Corocznie przewodniczącym — sprawozdawcą grupy roboczej działającej w obrębie Komisji Praw Człowieka — zostawał delegat

²¹ Adam Łopatka (1928–2003) — prawnik, profesor nauk prawnych, teoretyk państwa i prawa, działacz państwowy, przedstawiciel Polski w Komisji Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych w latach 1978–1983, w roku 1988 otrzymał Nagrodę Narodów Zjednoczonych za wybitne osiągnięcia w dziedzinie praw człowieka.

²² UNICEF — *United Nations Children's Fund*. Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci — organizacja humanitarna stanowiąca część systemu ONZ. Powstała z inicjatywy Polaka, dr. L. Rajchmana. Oficjalnie została powołana 11 grudnia 1946 roku uchwałą Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. Celem działalności UNICEF jest pomoc dzieciom w zakresie wyżywienia, ochrony zdrowia, ochrony przed przemocą i wykorzystywaniem oraz edukacji.

²³ ILO — *International Labour Organization* (Międzynarodowa Organizacja Pracy) — organizacja międzynarodowa będąca agendą ONZ. Została utworzona w 1919 roku w ramach Traktatu Wersalskiego kończącego I wojnę światową. Zajmuje się problemami pracowniczymi między innymi: ograniczaniem pracy dzieci, ochroną praw pracowników, polepszaniem warunków do pracy i życia, tworzeniem miejsc pracy i szkoleń.

²⁴ J. Szymańczak, *Konwencja o prawach dziecka ONZ. Uwagi o realizacji konwencji przez Rzeczpospolitą Polską*, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, 1999, Informacja 684, <http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-684.htm> (dostęp: 7.06.2013).

z Polski. Decyzje podejmowane były na zasadzie konsensusu. Każde państwo miało prawo wpływać na kształt tego dokumentu. Wkład Polski w jej powstanie był znaczący. I niezależnie od tego, jakie jeszcze cele przyświecały tworzeniu Konwencji, państwo polskie przyczyniło się do uchwalenia dokumentu, który jest bardziej precyzyjny od dotychczasowych deklaracji. Nie tylko wzywa poszczególne kraje do odpowiedniego postępowania, ale też do tego postępowania zobowiązuje. Udział Polski świadczy o jej zaangażowaniu w tworzenie uniwersalnych praw i zasad w sferze praw człowieka. Występując z propozycją konwencji, państwo polskie zmierzało do ukształtowania w świecie sposobu myślenia o dziecku, jako o podmiocie praw. Dążyło do zrealizowania myśli pedagogicznej J. Korczaka. I to się udało wykonać. Projekt polski zachował się bez większych zmian w obszarze uregulowań odnoszących się do statusu prawnego dziecka jako osoby²⁵.

Status dziecka w Konwencji został oparty na założeniu, że jest on samodzielnym podmiotem, który ze względu na swoją niedojrzałość psychiczną i fizyczną potrzebuje specjalnej opieki i ochrony prawnej. Jest wymagającą poszanowania tożsamości, godności i prywatności istotą ludzką, a jego najlepszym środowiskiem wychowania jest rodzina. Państwo ma wspierać, a nie wyręczać rodzinę w pełnieniu jej funkcji²⁶. Uchwalając Konwencję o Prawach Dziecka, przyjęto w odniesieniu do pewnych regulacji standard postulatyczny. W ten sposób odniesiono się do praw dziecka w sferze edukacji, zapewnienia potrzeb utrzymania, ochrony zdrowia i ochrony przed wyzyskiem oraz praw socjalnych. Są to te obszary, z których nie każde państwo jest w stanie się natychmiast wywiązać²⁷.

Finałny tekst Konwencji jest z pewnością bardziej wszechstronny i lepszy technicznie niż pierwotny polski projekt. Nie stanowi jednak jurydycznego dzieła. Wiele w nim powtórzeń i nieprecyzyjnych sformułowań. Nawet termin „dziecko” nie został zdefiniowany w sposób niebudzący wątpliwości. W preambule znajduje się zapis o konieczności ochrony „dzieci zarówno przed, jak i po urodzeniu”, a w art. 1 — sformułowanie, że dziecko jest „istotą ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”. Brak precyzji w przypadku definiowania pojęcia „dziecko” to akurat zabieg świadomy. Konwencja w sposób jasny nie wskazuje momentu, od którego zaczyna się życie, ani też chwili, od której się jest dzieckiem. Kwestie te bowiem od lat budzą kontrowersje. Na tle tego zagadnienia pojawiają się dwa odrębne poglądy. Z jednej strony podejście, według którego z dzieckiem mamy do czynienia od momentu poczęcia, z drugiej zaś, iż dopiero z chwilą urodzenia pojawia się dziecko. Nie jest łatwo znaleźć jedno rozwiązanie, które zadowoliliby wszystkich. Dlatego przyjęto niezbyt ścisłą definicję terminu „dziecko”. Dzięki temu możliwa była ratyfikacja Konwencji przez dużą liczbę państw.

²⁵ Por. T. Smyczyński, *Czy jest potrzebna Konwencja...*, s. 11.

²⁶ Por. E. Czyż, *op. cit.*, s. 138.

²⁷ Por. T. Smyczyński, *Czy jest potrzebna Konwencja...*, s. 11.

Stanowisko Polski wobec Konwencji o Prawach Dziecka

Wystąpienie Polski z projektem konwencji nastąpiło w czasie, gdy w sferze politycznej i ideologicznej dochodziło do zatargów między Wschodem i Zachodem²⁸. Wydawało się, że konwencja — jako dokument humanitarny, z założenia niepolityczny — ma szansę, aby łączyć, a nie dzielić. Podczas prac nad dokumentem okazało się jednak, że rywalizacja dwóch ideologiczno-politycznych bloków jest silniejsza aniżeli wypracowanie wspólnych wartości. Jak słusznie zauważył A. Łopatka: „Sam fakt, że Polska zgłosiła projekt tej Konwencji i że jest on zdecydowanie popierany przez inne państwa socjalistyczne wystarczy do tego, by przedstawiciele USA opóźniali prace, podejmowali próby dyskredytowania polskiego projektu, dążyli do nadania Konwencji treści przeciwstawnych polskim propozycjom”²⁹. O tym, jak duży wpływ na przyjęcie Konwencji miały kwestie polityczne, świadczy również sposób, w jaki poszczególne państwa podchodziły do kwestii ratyfikacji. Państwa Trzeciego Świata, którym ze względu na biedę trudniej realizować postanowienia Konwencji, dokonywały ratyfikacji szybko i zazwyczaj bez zastrzeżeń. Państwa o wysokim standardzie cywilizacyjnym i gospodarczym, nie tylko długo się namyślały, ale jeszcze zgłaszały zastrzeżenia i deklaracje³⁰. Należy pamiętać, że inicjatorem był „kraj więźniów politycznych, cenzury, ograniczeń w poruszaniu się, zakładaniu zrzeszeń, zakazów swobodnej działalności społecznej i politycznej itp., kraj, w którym władze zadawały sobie wiele trudu, by głośna w świecie idea ochrony praw człowieka nie przedostała się do świadomości szerokich rzesz społeczeństwa”³¹.

Najważniejsze zastrzeżenia wobec ratyfikacji Konwencji o Prawach Dziecka

Przed podjęciem decyzji o ratyfikacji, państwa analizują, na ile prawo wewnętrzne jest przystawalne z postanowieniami danego aktu, a na ile od niego odbiega. Badanie zgodności prawa z regulacjami zawartymi w Konwencji miało miejsce również w Polsce. Odbiło się w formie konferencji w Sejmie na miesiąc przed ratyfikacją. Zasadniczo stwierdzono zbieżność unormowań. Pewne wątpliwości wzbudziły regulacje odnoszące się do udziału dziecka w sądowych postępowaniach cywilnych. Zauważono, że zmianie uleg winny również przepisy dotyczące adopcji dzieci oraz umieszczania ich w ośrodkach

²⁸ Europa po II wojnie światowej została podzielona na dwa bloki: wschodni i zachodni. Bloki te różniły się w podejściu do kwestii między innymi: politycznych, gospodarczych i militarnych. Blok wschodni tworzyły państwa socjalistyczne zależne od Związku Radzieckiego z gospodarką centralnie sterowaną przez państwo. Blok zachodni stanowiły zaś państwa demokratyczne, wolne, z gospodarką rynkową. Sojuszem militarnym Zachodu był od 1949 roku Pakt Północnoatlantycki (NATO) z dominującą rolą Stanów Zjednoczonych.

²⁹ M. Balcerek, *op. cit.*, s. 152.

³⁰ Por. T. Smyczyński, *Czy jest potrzebna Konwencja...*, s. 11.

³¹ M. Andrzejewski, *op. cit.*, s. 4.

opiekuńczych i w rodzinach zastępczych. Pojawił się też postulat utworzenia urzędu Rzecznika Praw Dziecka.

Polska ratyfikowała Konwencję, ale z zastrzeżeniami. Zastrzeżenie polega na złożeniu przez dane państwo oświadczenia, że określone postanowienia umowy międzynarodowej nie znajdują w nim zastosowania lub będą wykonywane z pewnymi modyfikacjami. Polska zgłosiła takie zastrzeżenie do art. 7 Konwencji. Oświadczyła, że prawo dziecka przysposobionego do poznania swych rodziców naturalnych będzie podlegać ograniczeniu poprzez obowiązywanie rozwiązań prawnych, które dają przysposabiającym możliwość zachowania w tajemnicy pochodzenia dziecka. Kolejne zastrzeżenie zgłosiła do art. 38 Konwencji. Wynika z niego, że o granicy wieku, od której dopuszczalne jest powoływanie do służby wojskowej i udział w działaniach zbrojnych, decyduje polskie prawo. Granica ta zaś nie może być niższa niż przewidziana w Konwencji, czyli piętnaście lat. Oświadczenie to należy uznać za niepotrzebne. Daje bowiem wyraz niezrozumienia przez parlamentarzystów treści art. 38 i relacji między Konwencją a polskim ustawodawstwem. W kraju bowiem obowiązywała — i wówczas, i obecnie — wyższa granica wieku.

Polska zgłosiła do Konwencji również dwie deklaracje interpretacyjne. Deklaracje nie modyfikują zobowiązań, które nakłada na państwo umowa międzynarodowa. Są wyłącznie publicznym oświadczeniem. Wskazują, w jaki sposób władze danego państwa zamierzają interpretować niektóre regulacje Konwencji. W pierwszej deklaracji Polska oznajmiła, że wykonywanie praw dziecka (zwłaszcza tych, o których stanowią art. 12–16 Konwencji) odbywa się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, w zgodzie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną. Kolejna deklaracja odnosiła się do treści art. 24 ust. 2 lit. f. Polska zadeklarowała, iż uważa, że zarówno poradnictwo dla rodziców, jak i wychowanie w zakresie planowania rodziny winny pozostawać w zgodzie z zasadami moralności. Treść tego oświadczenia ukazuje, w jaki sposób środowiska katolickich fundamentalistów próbowały podporządkować politykę państwa doktrynie Kościoła katolickiego. Utwierdza też w przekonaniu, że decyzje dotyczące ratyfikacji Konwencji nie były wolne od wpływów z zewnątrz³².

Szczególne znaczenie Konwencji o Prawach Dziecka

Konwencja to bodziec dla nowelizacji wielu ważnych ustaw w polskim prawie. Za jej przyczyną, zwrócono uwagę na konieczność brania pod uwagę dobra dziecka w różnych sferach życia. Dla krajowych regulacji stała się modelowym aktem prawnym w dziedzinie statusu dziecka. Uregulowania wewnętrzne ewoluowały pod jej wpływem. Ewoluowała

³² Por. A.N. Schulz, *O Konwencji o prawach dziecka i o jej wpływie na prawo polskie*, [w:] *Prawa dziecka. Konteksty prawne...*, s. 62–63; J. Bińczycka, *op. cit.*, s. 27–28.

także sama Konwencja. W 2000 roku³³ przyjęto dwa protokoły fakultatywne³⁴. Są to dodatkowe traktaty, które doprecyzowują niektóre postanowienia dokumentu. Odnoszą się do kwestii udziału dzieci w konfliktach zbrojnych oraz handlu dziećmi, dziecięcej pornografii i dziecięcej prostytucji.

Konwencja o Prawach Dziecka jest aktem o szczególnym znaczeniu. Definiuje prawa dziecka jako odrębnej jednostki w społeczeństwie. Stanowi pierwszy akt o tak wysokiej randze, który dotyczy tylko i wyłącznie dzieci³⁵. Uregulowania w nim zawarte zostały sformułowane tak, żeby adresatem było samo dziecko. Jak słusznie dostrzega T. Smyczyński: „dziecko nie jest tylko obiektem ochrony z punktu widzenia interesów ludzi dorosłych: rodziców, innych krewnych, opiekunów, wychowawców itd., lecz dziecko jest podmiotem prawa i podmiotem (adresatem) działań osób dorosłych, co dotychczas nie było wyraźnie akcentowane”³⁶. Dziecko to istota szczególna również z tego względu, że podlega ciągłym przemianom, dojrzewa psychicznie i fizycznie. Okres dzieciństwa to czas jego stałego rozwoju. Dziecka nie można zatem postrzegać statycznie, ale — jak podkreśla T. Smyczyński — „ochrona dziecka musi uwzględniać dynamikę rozwoju jego człowieczeństwa, przemijania pewnych zjawisk i nieodwracalności niektórych skutków zaniedbań, błędów osób odpowiedzialnych za dziecko”³⁷.

Konwencja wprowadziła mechanizm kontroli sposobu realizacji jej postanowień. Został on oparty na obowiązku państw — sygnatariuszy składania w sposób systematyczny sprawozdań z wykonania Konwencji³⁸. Sprawozdania rządów rozpatruje powołany w tym celu Komitet Praw Dziecka. Pierwotnie składał się z dziesięciu ekspertów wykazujących się kompetencjami w dziedzinie praw dziecka oraz wysokim poziomem moralności³⁹. Dnia 18 listopada 2002 roku, w wyniku nowelizacji przepisu, rozszerzo-

³³ Narody Zjednoczone uchwaliły dwa protokoły fakultatywne do Konwencji o Prawach Dziecka 25 maja 2000 roku.

³⁴ Pierwszy protokół stanowi o ochronie dziecka przed zaangażowaniem w konflikty zbrojne. Nakłada na państwa obowiązek powzięcia wszelkich działań, aby dzieci nie uczestniczyły w bezpośrednich działaniach wojennych. W protokole zwrócono uwagę na konieczność ograniczenia możliwości przyjmowania do wojska niepełnoletnich ochotników oraz zakazano przymusowego wcielania do armii osób poniżej osiemnastego roku życia. Te z państw, które dopuszczają dobrowolne wstępowanie do sił zbrojnych osobom poniżej osiemnastego roku życia, są zobowiązane podnieść minimalny wiek, a ponadto zapewnić: rzetelną dobrowolność takiej rekrutacji, nie dokonywać jej bez wiedzy i zgody rodziców czy opiekunów, poinformować o zadaniach, jakie czekają rekrutów. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej ratyfikował protokół 14 lutego 2005 roku, a 7 kwietnia 2005 roku złożono Sekretarzowi Generalnemu ONZ dokument ratyfikacyjny.

³⁵ Inne akty, jak chociażby Pakty Praw Człowieka z 1966 roku, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 roku czy konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy, odnoszą się przede wszystkim do człowieka dorosłego. W powyższych dokumentach, owszem, można odnaleźć regulacje dotyczące dzieci, ale występują one sporadycznie. Dzieci nie są bowiem głównym adresatem tych dokumentów.

³⁶ T. Smyczyński, *Czy jest potrzebna Konwencja...*, s. 12.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Stanowi o tym art. 44 Konwencji o Prawach Dziecka (Dz.U. 1991 Nr 120, poz. 526).

³⁹ Eksperci działają we własnym imieniu. Wybór ekspertów powinien się odbywać z uwzględnieniem sprawiedliwego podziału geograficznego oraz reprezentacji zasadniczych systemów prawnych. Wybory są

no skład członków z dziesięciu do osiemnastu osób. Celem prac Komitetu jest badanie postępów państw — stron w realizacji zobowiązań, które przyjęły na siebie na podstawie Konwencji⁴⁰. Można wyróżnić sprawozdanie pierwotne i okresowe. Sprawozdanie pierwotne powinno być złożone w ciągu dwóch lat po wejściu w życie Konwencji dla danego państwa. Sprawozdanie okresowe państwo zobowiązane jest składać co pięć lat. Sprawozdanie rządowe winno zawierać informacje dotyczące środków podjętych w celu zharmonizowania prawa krajowego i polityki z postanowieniami Konwencji, działań powziętych w celu propagowania i przestrzegania Konwencji oraz sposobów realizacji zasad ogólnych i postanowień szczegółowych. Komitet, po otrzymaniu sprawozdania rządowego, zwraca się do organizacji pozarządowych danego państwa o sporządzenie raportu alternatywnego. W sytuacji, gdy w opracowaniach pojawiają się rozbieżne informacje, bądź gdy brakuje pewnych, Komitet zwraca się z dodatkowymi pytaniami do rządu danego państwa. Po dokonaniu przez niego wyjaśnień, Komitet podsumowuje sprawozdanie. Może uczynić sugestie i ogólne zalecenia, a następnie skierować je do zainteresowanego państwa i podać do wiadomości Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych⁴¹. W ramach swojej działalności może również zwracać się do agencji wyspecjalizowanych, jak choćby UNICEF, a także do innych organów Narodów Zjednoczonych o składanie sprawozdań i informacji oraz o przygotowanie specjalistycznych porad i badań konkretnych problemów dotyczących praw dziecka. Komitet organizuje ponadto tak zwane debaty ogólne na temat istotnych problemów, które wynikają z postanowień konwencyjnych. Zobowiązany jest do przedłożenia raportu ze swojej działalności Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych⁴². Czyni to co dwa lata za pośrednictwem Rady Gospodarczej i Społecznej. Z Konwencji wynika obowiązek szerokiego udostępniania tych sprawozdań opinii publicznej przez państwa⁴³.

Zapis odnoszący się do systemu kontroli, powinien dawać gwarancję realizacji postanowień Konwencji. Państwo, które ratyfikowało akt, jest zobowiązane dostosowywać swoje prawo do tych regulacji. Wprowadzenie mechanizmu kontroli uniezależnia jej wykonywanie od dobrej woli państw — stron. Kwestia ochrony praw dziecka przestaje być zagadnieniem z obszaru etyki i zyskuje rangę prawną. Zasługą Polski jest uchwalenie Konwencji. Zasługą zaś samej Konwencji jest właściwe pojmowanie podmiotowości dziecka. Należy jednak pamiętać, że samo istnienie przepisów prawnych oraz odpowiednich instytucji nie rozwiąże problemu ochrony praw dziecka. Dobro młodego człowieka zależy nie tylko od tego, jakie zapisy znajdują się w aktach prawnych, ale również od realizacji tych zapisów. Za wykonanie Konwencji Praw Dziecka odpowiada państwo, które

tajne. Każde państwo ma prawo wskazać tylko jednego kandydata spośród swoich obywateli. Kworum to 2/3 państw. Zostają wybrani ci kandydaci, którzy otrzymali największą liczbę głosów, ale nie mniej niż 1/2 głosów obecnych i głosujących przedstawicieli państw (więcej w: A. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka: zarys*, Warszawa 1998, s. 200–201).

⁴⁰ Por. H. Babiuch, *Międzynarodowe standardy ochrony praw dziecka*, [w:] *Prawa człowieka a stosunki międzynarodowe*, red. A. Florczak, B. Bolechów, Toruń 2006, s. 324.

⁴¹ *Ibidem*, s. 324–325.

⁴² *Ibidem*, s. 325.

⁴³ Por. A. Łopatka, *op. cit.*, s. 203.

dokonało ratyfikacji. Polska uczyniła to w dniu 30 kwietnia 1991 roku. Zobowiązała się tym samym do implementacji postanowień Konwencji, czyli do zrealizowania celów niniejszego dokumentu za pomocą wszelkich dostępnych środków. Termin „wszelkie dostępne środki”⁴⁴ ma bardzo szeroki zakres. A.N. Schulz wyjaśnia, że przez ten zwrot należy rozumieć zarówno konieczność dostosowania prawa, jak i „alokację środków finansowych, reorganizację instytucji i procedur, podjęcie działań informacyjnych, edukacyjnych czy popularyzatorskich, a także zbieranie określonych danych w celu monitorowania zachodzących zjawisk społecznych”⁴⁵.

Podsumowanie

Zaangażowanie Polski w stworzenie Konwencji o Prawach Dziecka to zauważalny wkład w budowę systemu ochrony praw człowieka. Za sprawą Konwencji w społeczności międzynarodowej zmienił się sposób myślenia o dziecku. Uchwalenie Konwencji było bodźcem do przeobrażeń świadomościowych i prawnych. Stanowiło duży krok naprzód w sferze kształtowania podmiotowości dziecka. Konwencja wyznaczyła uniwersalne standardy ochrony praw najmłodszych obywateli. Dała asumpt do ciągłego ulepszania wewnętrzpaństwowych systemów prawnej ochrony dziecka. Państwa — sygnatariusze winny trwale dążyć do polepszania losu dziecka. Muszą jednak pamiętać, że same normy prawne nie wystarczą. Dobro dziecka, zależy, owszem, od tego, jak sformułowano regulacje prawne, czyli jakie uchwalono ustawy, ale to ich wykonanie ma kluczowe znaczenie. Zależy ono od wszystkich tych, którzy działają na rzecz dzieci oraz od możliwości gospodarczych państwa. Należy mieć na uwadze, że samo ustanowienie prawa nie zmieni sytuacji dzieci, jeżeli prawo to nie będzie przestrzegane. Gwarantem przestrzegania praw dziecka są rodzice i szkoła, ale także każdy dorosły człowiek i jego postępowanie.

Bibliografia

- Andrzejewski M., *Konwencja o Prawach Dziecka. Geneza i znaczenie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2000, nr 5.
- Babiuch H., *Międzynarodowe standardy ochrony praw dziecka*, [w:] *Prawa człowieka a stosunki międzynarodowe*, red. A. Florczak, B. Bolechów, Toruń 2006.
- Balcerek M., *Prawa dziecka*, Warszawa 1986.
- Bińczycka J., *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość*, Kraków 1999.
- Czyż E., *Prawa Dziecka*, [w:] *Szkoła Praw Człowieka: teksty wykładów*, z. 5, red. E. Łabęcka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 1998.
- Łopatka A., *Międzynarodowe prawo praw człowieka: zarys*, Warszawa 1998.

⁴⁴ Konwencja Praw Dziecka zawiera bardzo ogólne, wręcz kompromisowe sformułowania: „Państwa — strony podejmą wszelkie właściwe działania”, „właściwe kroki”, „zapewnią w możliwie maksymalnym zakresie”, „zapewnią w stopniu, jaki uznają za właściwy”, „stosownie do”, „tam gdzie jest to możliwe”. Por. szerzej: E. Czyż, *op. cit.*, s. 137–138.

⁴⁵ A.N. Schulz, *op. cit.*, s. 59.

- Olearczyk T.E., *Prawa dziecka we współczesnej praktyce życia społecznego*, Częstochowa 2001.
- Schulz A.N., *O Konwencji o prawach dziecka i o jej wpływie na prawo polskie Prawa dziecka. Konteksty prawne i pedagogiczne*, red. nauk. M. Andrzejewski, Poznań 2012.
- Smyczyński T., *Ochrona praw dziecka*, [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, red. nauk. R. Wieruszewski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991.
- Smyczyński T., *Czy jest potrzebna Konwencja o prawach dziecka? Geneza i funkcje Konwencji*, [w:] *Prawa dziecka. Konteksty prawne i pedagogiczne*, red. nauk. M. Andrzejewski, Poznań 2012.

Źródło internetowe

- Szymańczak J., *Konwencja o prawach dziecka ONZ. Uwagi o realizacji konwencji przez Rzeczpospolitą Polską*, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, 1999, Informacja 684, <http://biurosej.sejm.gov.pl/teksty/i-684.htm>

Poland as the initiator and co-founder of the Convention on the Rights of the Child

Keywords: The Convention on the Rights of the Child, children's rights, global constitution of children's rights, Poland's role in the creation of the Convention on the Rights of the Child

Summary

The Convention on the Rights of the Child is the first international document concerning children. It is called a global constitution of children's rights, because it contains an extensive catalogue of young people's rights. Poland's influence on the adoption of this document is the greatest Polish achievement in the international area of protection of the youngest. Poland was the first to put forward a draft of the Convention and its final version is based on that draft. Adoption of the Convention was the impetus for transformations in consciousness and law, especially in the creation of child's subjectivity. The Convention has set universal standards to protect rights of the youngest citizens and it is the greatest Polish contribution to the field of human rights.